

Ліліана Тарасівна ГОРАЛЬ

доктор економічних наук, професор,
директор Інституту економіки та управління у нафтогазовому комплексі
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
E-mail: LilianaG@ua.fm

Віра Ігорівна ШИЙКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
Інститут економіки та управління у нафтогазовому комплексі
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
E-mail: viraSh@i.ua

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЗОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Гораль, Л. Т. Удосконалення системи оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортного підприємства [Текст] / Ліліана Тарасівна Гораль, Віра Ігорівна Шийко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 18. – № 2. – С. 118-126. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. В умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів економіки важливо забезпечити її конкурентоспроможність. На міжнародній арені це можливо завдяки якісному використанню експортного потенціалу економіки, а особливо тих галузей, які є стратегічними. Важливість ефективності діяльності газотранспортної системи є беззаперечною, що проявляється через її основні функції. Проте на сучасному етапі розвитку ще не розроблено якісної системи оцінювання експортного потенціалу газотранспортних підприємств.

Мета - дослідити та вдосконалити систему оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортного підприємства на основі визначення сутності категорії експортний потенціал газотранспортного підприємства з урахуванням особливостей його діяльності та побудові моделі системно-процесуального підходу до оцінювання ефективності використання експортного потенціалу на базі його синергетичної оптимізації.

Метод (методологія). Проведене дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Для визначення категорії «експортний потенціал» та обґрунтування її особливостей для газотранспортних підприємств було використано діалектичний метод пізнання, індукції та дедукції, поєднання історичного та логічного, системний підхід. Оптимізація виробничої потужності описувалася методом економіко-математичного моделювання. Результати дослідження були унаочнені у вигляді рисунків та схем за допомогою демонстраційних методів.

Результати. Сучасні умови розвитку ринкової економіки загалом та газотранспортного виробництва зокрема вимагають швидкої реакції на негативні зміни у виробничому процесі, тому слід відводити важливу роль синергетичному ефекту, тобто злагодженій дії всіх підсистем виробничої системи. Поряд із цим важливо вчасно, якісно і адекватно оцінити цю їх взаємодію і при виявленні негативних процесів швидко відреагувати на них, прийнявши адекватні управлінські рішення, що унеможливується без якісної системи оцінювання експортним потенціалом, який за своїм складом характеризує саме синергетичність всієї виробничої системи підприємства. Тому для вдосконалення системи оцінювання експортного потенціалу необхідно створити генераційну інтегровану базу даних з метою швидкого реагування на негативні явища у магістральному транспортуванні природного газу, та здійснити економіко-математичне моделювання експортного потенціалу газотранспортних підприємств.

Ключові слова: оцінювання; експортний потенціал; газотранспортне підприємство; оптимізація; модель; виробнича потужність.

Liliana Tarasivna HORAL

Doctor of Economics, Professor,
Director of the Institute of Economics and Management in the Oil and Gas Sector,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
E-mail: LilianaG@ua.fm

Vira Ihorivna SHIYKO

PhD, Associate Professor,
Department of Finance,
Institute of Economics and Management in the Oil and Gas Sector,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
E-mail: viraSh@i.ua

IMPROVEMENT OF EVALUATION OF EFFICIENCY OF THE USE OF EXPORT POTENTIAL OF GAS TRANSMISSION COMPANIES

Abstract

Introduction. In terms of European integration and globalization of the economy, it is important to ensure competitiveness. Internationally it becomes possible by effectively using the export potential of the economy, especially those areas that are strategic. The importance of the efficiency of the transmission system is indisputable, as evidenced through its basic functions. However, at this stage of development the quality evaluation system of export potential of gas transmission companies has not been developed yet.

Purpose of the article is to investigate and improve the system of efficiency assessment of export potential of gas transportation on the basis of defining the essence of the category export potential of gas transportation company with the peculiarities of its activities and construction of model of system-procedural approach to the evaluation of efficiency of export potential based on its synergetic optimization.

Method (methodology). The research is based on the use of general and specific methods. For the definition of the «export potential» and in order to study its characteristics for gas transmission companies the dialectical method of knowledge, induction and deduction, the combination of historical and logical, systematic approach have been used. Optimization of production capacity has been described by economic and mathematical modeling.

Results. Current conditions of the market economy in general and of gas transportation production in particular require quick response to any changes in the manufacturing process, so it should be given a main role to synergetic effect, ie the coordinated action of all subsystems of the production system. Along with this it is important to evaluate efficiently and adequately their interaction and the detection of negative processes, quickly respond to them by taking appropriate management decisions impossible without quality evaluation of system of export potential. The latter characterizes synergetichnost of the entire production system of the enterprise. Therefore, to improve the evaluation system it should be created export potential of the generation integrated database in order to quickly respond to negative developments in the trunk transporting of natural gas, and make economic modeling export potential of gas transmission companies.

Keywords: evaluation; export potential; gas transmission companies; optimization; model; production capacity.

JEL classification: D29, L95

Вступ

Експортний потенціал економіки загалом та кожного підприємства зокрема в теперішній час глобалізації та інтеграції вітчизняної економіки виступає важливим джерелом національного багатства, засобом сприяння економічному зростанню, інструментом активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг. Проте для якісного і повного використання наявного експортного потенціалу необхідно сформувати відповідну методику його кількісної і якісної оцінки, особливо гостро ця проблема постає для стратегічних галузей економіки, таких, як газотранспортна, яка одночасно є енергетичним гарантом держави і надійним посередником для багатьох європейських країн.

У роботах багатьох вчених досліджено економічну сутність експортного потенціалу для регіональної та національної економіки, визначено зовнішні чинники впливу на його розвиток та критерії оцінювання ефективності використання експортного потенціалу Гораль Л. Т. [1], Дзьоба О. Г., Запужляк І. Б. [2], Кириченко О. А. [3], Мельник [4], Піддубна Л. І. [5], Волкова Е. В. [6], Шестакова О. А. [7], Клирик Г. В. [8], Самуельсон П., Нордхаус В. [9], Портер М. [10]. Проте на розвиток експортного потенціалу підприємств в економічній науці звертається ще недостатня увага, а газотранспортні

підприємства взагалі не розглядались. Таким чином виникло завдання формування методики оцінювання експортного потенціалу газотранспортних підприємств.

Формування якісної системи оцінювання експортного потенціалу газотранспортної системи – це, по суті, складова забезпечення ефективного розвитку ГТС на основі визначення оптимальної виробничої потужності. Вагомість діяльності підприємств газотранспортної системи визначається через їх функції, а саме: забезпечення природним газом внутрішніх споживачів, надійне транспортування природного газу за межі країни і одночасно отримання національного прибутку у вигляді бюджетних надходжень. Загальновідомо, що нафтогазовий комплекс забезпечує 10 % надходжень у державний бюджет, а газотранспортна система виступає енергетичним гарантом забезпечення надійного транспортування природного газу багатьох європейських країн, тому відповідно підвищення ефективності будь-якої складової його діяльності є важливим і необхідним.

Мета та завдання статті

Мета статті – запропонувати шляхи удосконалення системи оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортного підприємства. Для досягнення поставленої мети було виконано такі завдання:

- досліджено етимологію категорії «експортний потенціал» та визначено його особливості для газотранспортного підприємства
- побудовано модель системно-процесуального підходу до оцінювання ефективності використання експортного потенціалу на основі його синергетичної оптимізації

Виклад основного матеріалу дослідження

Для успішної реалізації стратегії присутності підприємства на міжнародних ринках слід використовувати комплексний підхід до оцінки на всіх рівнях функціонування підприємства – від стратегічного до оперативного. Експортний потенціал є значною і основною частиною економічного потенціалу газотранспортного підприємства, він формує конкурентну позицію на міжнародному ринку постачання природного газу.

Експорт розглядається як вивіз за межі країни товарів для реалізації їх на зовнішньому ринку або як кількість та вартість вивезених за кордон товарів. Однак, якщо розглядати експорт як вагомий чинник впливу на економічне зростання, на інтеграцію країни у світове господарство, то він набуває ознак потенціалу, тобто прихованої здатності забезпечувати досягнення поставленої мети та вирішення певної проблеми суспільного розвитку. Такий дуалістичний погляд на сутність експорту має важливе значення для поглиблення методологічної основи розробки напрямів його розвитку, підвищення можливостей позитивного впливу на економіку країни у цілому. П. Самуельсон та В. Нордхаус визначають експорт як товари та послуги, які виробляються всередині країни та продаються за кордоном[9].

Узагальнення огляду фахових джерел дозволило виділити такі кілька науково-методичних підходів до визначення експортного потенціалу підприємства: компаративний, ресурсний, системно-структурний і функціональний. Компаративний підхід базується на теорії конкурентних переваг, розроблений М. Портером [10], відповідно до якої конкурентоспроможність компанії забезпечує її експортний потенціал у межах групи підприємств однієї галузі. Конкурентоспроможність при цьому розглядається як відносна категорія, тому визначити залежний і забезпечуваний нею експортний потенціал можна лише, порівнюючи потенціал одного підприємства з потенціалом інших підприємств.

Ресурсний підхід до визначення експортного потенціалу підприємства базується на ідентифікуванні його взаємозв'язків із поняттям «економічний потенціал підприємства». Адекватна достовірна оцінка експортного потенціалу підприємства базується на аналізі обсягу і структури його ресурсів. Ресурсний підхід передбачає ідентифікування переваг продуктивності використання ресурсів підприємства, тобто робить наголос на ефективності виробництва, раціональності взаємодії з партнерами, повноті використання патентів, розвитку реклами і менеджменту, зв'язках із споживачами [2; 13].

Системно-структурний підхід до дослідження експортного потенціалу підприємства передбачає дослідження процесів, які відбуваються у внутрішньому середовищі підприємства, що відображає його взаємовідносини із зовнішнім середовищем. Системно-структурний підхід до трактування поняття «експортний потенціал підприємства» глибоко розвинутий українськими фахівцями І. Пилипенком [12], В. Пономаренком [13], Л. Піддубною, [5]. Серед зарубіжних вчених, які розкривають сутність експортного потенціалу з позиції системно-структурного підходу, слід відзначити П. Діксона, В. Нордхауса [9]. Відповідно до бачення цих науковців, експортний потенціал є здатністю підприємства до виживання, збереження його як цілісної системи техніко-технологічних, економічних, організаційних, соціальних та інших елементів за рахунок як внутрішніх сил, так і додаткової «енергії» із зовнішнього середовища. Експортний потенціал презентує адаптаційну здатність підприємства до вимог зовнішнього середовища

в її ринково-продуктовому, технологічному, просторово-часовому та інших вимірах. Він відображає сталість циклу «вхід – процес – вихід», який припускає динамічну збалансованість його елементів і функціонування на принципах економічної раціональності та ринкової доцільності [13].

Низка російських авторів визначають експортний потенціал підприємства як динамічну складову його економічного потенціалу, організаційно-технічна структура якого підпорядковується місії і цілям підприємства з урахуванням дії чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ і забезпечує стабільні обсяги продажів із встановленим рівнем рентабельності на експортних ринках [14].

Дослідивши концептуальні основи експортного потенціалу, Т. Мельник стверджує, що експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, першою чергою - промисловості як найважливішого продуцента готової продукції [4]. Л. Піддубна розглядає експортний потенціал як компоненту економічного потенціалу підприємства, що забезпечує його взаємодію з експортними ринками на засадах взаємного задоволення економічних та інших інтересів експортерів та імпортерів, застосовуючи при цьому функціонально-структурний підхід. [5]. Дудченко М. визначає експортний потенціал як реальну систему внутрішніх економічних відносин і зовнішніх зв'язків. У ньому сфокусовані ресурсні, економічні, технологічні та інші порівняльні переваги країни [3, с. 143].

Поєднання цих підходів в один дозволило трактувати поняття «експортний потенціал підприємства» як системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства.

Таким чином, огляд наведених визначень експортного потенціалу показує:

- експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів – підприємство, галузь чи вид діяльності, регіон всередині країни, національна економіка, угруповання кількох держав, які реалізують цей потенціал шляхом розвитку зовнішньої торгівлі, передусім - експорту. Тобто експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, першою чергою промисловості як найважливішого продуцента готових виробів, а експортний потенціал галузі – з експортних потенціалів окремих підприємств;
- експортний потенціал об'єктивно пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції, призначеної для реалізації на світовому ринку.

На нашу думку, експортний потенціал газотранспортного підприємства, на відміну від підприємств інших галузей промисловості, окрім задоволення потреб зовнішнього ринку (див рис. 1) та розвитку експортної діяльності газотранспортної галузі повинен містити забезпечення ресурсних можливостей підприємства. Саме третя складова має вагомий вплив на надійність газопостачання і безпосередньо пов'язана з резервуванням газопостачальних систем.

Повертаючись до категоріального змісту та структури експортного капіталу, ми погоджуємось з О. Шестаковою, яка доводить, що, як наукове поняття, експортний потенціал підприємства відображає інтегровану сукупність залучених до сфери експортної діяльності активів підприємства, які забезпечують реалізацію його цілей і місії на основі виробництва та реалізації товарів (послуг) на зовнішніх ринках. При цьому підхід до аналізу структури експортного потенціалу підприємства базується на виділенні основних функціональних агрегатів – виробничо-економічного, інвестиційно-інноваційного та організаційно-управлінського, а за ієрархічним принципом – основних (базисних), конкурентних і стратегічних активів [7].

Рис. 1. Структура експортного потенціалу газотранспортних підприємств

Огляд доступних фахових джерел за темою дослідження не виявив спроб математичного розв'язання впливу експортного потенціалу на конкурентоспроможність підприємств, і в тому числі газотранспортних.

Дослідження методологічних підходів до оцінки експортного потенціалу дозволяє стверджувати, що загальноприйнята методика його визначення відсутня. Як правило, дослідження експортного потенціалу закінчується прогностичними розробками експорту за товарною і галузевою структурами, яким передують аналіз його ретроспективної динаміки, товарної і географічної структури. Це пов'язано з неможливістю кількісної оцінки експортного потенціалу через деяку суб'єктивність цього поняття, відсутністю прямої залежності між потенціалом і ринковою позицією фірми. Крім того, економічний, виробничий, промисловий чи експортний потенціал не має відповідного аналога в західній літературі. При вивченні цієї категорії американські та західноєвропейські дослідники використовують такі терміни, як потенційні можливості фірми, можливості експортування тощо [14].

На сьогодні ще не існує єдиного методологічного підходу відносно дослідження, аналізу та оцінки потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання. Але існує чимало методичних підходів щодо оцінки окремих показників діяльності підприємства, виходячи з яких можна отримати розуміння того, якою ж все-таки має бути загальна методика розрахунку експортного потенціалу підприємства.

Існує багато підходів до оцінки самого потенціалу загалом та ефективності його використання зокрема, а всередині них – методів оцінки. Проте для газотранспортної системи України постає питання оцінки ефективності його використання як такого, що забезпечує конкурентне становище самого підприємства.

На рис. 2 відображений процес формування експортного потенціалу ГТП і значення оцінювання ефективності використання експортного потенціалу для підвищення рівня конкурентоздатності.

Економічний потенціал газотранспортного підприємства формується з різних потенціалів, проте для даного типу підприємств він складається з двох структурних елементів: експортного потенціалу (транзитного або зовнішнього) і внутрішнього потенціалу (та частина виробництва, яка відповідає за якісне постачання природного газу внутрішнім споживачам). Процес формування цих частин є спільним. Важливо зауважити, що значну роль у формуванні і оцінюванні ефективності використання експортного потенціалу відіграє якісне, достовірне і повне інформаційне забезпечення – наявність доцільного інформаційного потенціалу.

Оцінювання ефективності використання експортного потенціалу розглядається як система, яка охоплює визначення та інтегральну оцінку всіх потенціалів та врахування синергетичного ефекту. Через оцінювання експортного потенціалу визначається рівень виробничого потенціалу газотранспортного підприємства. Далі відбувається оптимізація ринкових показників шляхом підвищення ефективного впливу позитивних факторів. Визначаються і впроваджуються виявлені резерви шляхом оптимізації всього виробничого процесу і підвищується економічна ефективність.

Оскільки, експортний потенціал газотранспортної системи України передбачає можливість максимального використання виробничої потужності при зменшенні витрат на її використання, то необхідно оптимізувати цю потужність з використанням системи ресурсних обмежень.

Задача оптимізації експортного потенціалу полягає у знаходженні такого (оптимального) обсягу транспортованого газу, при якому буде отримано максимальний прибуток із мінімальними витратами.

Математична модель оптимізації виробничої потужності і, як результат, експортного потенціалу репрезентується системою:

$$\begin{cases} F(Q) \rightarrow \max \\ \Pi \rightarrow \max \\ B < B_{\max} \end{cases} \quad (1)$$

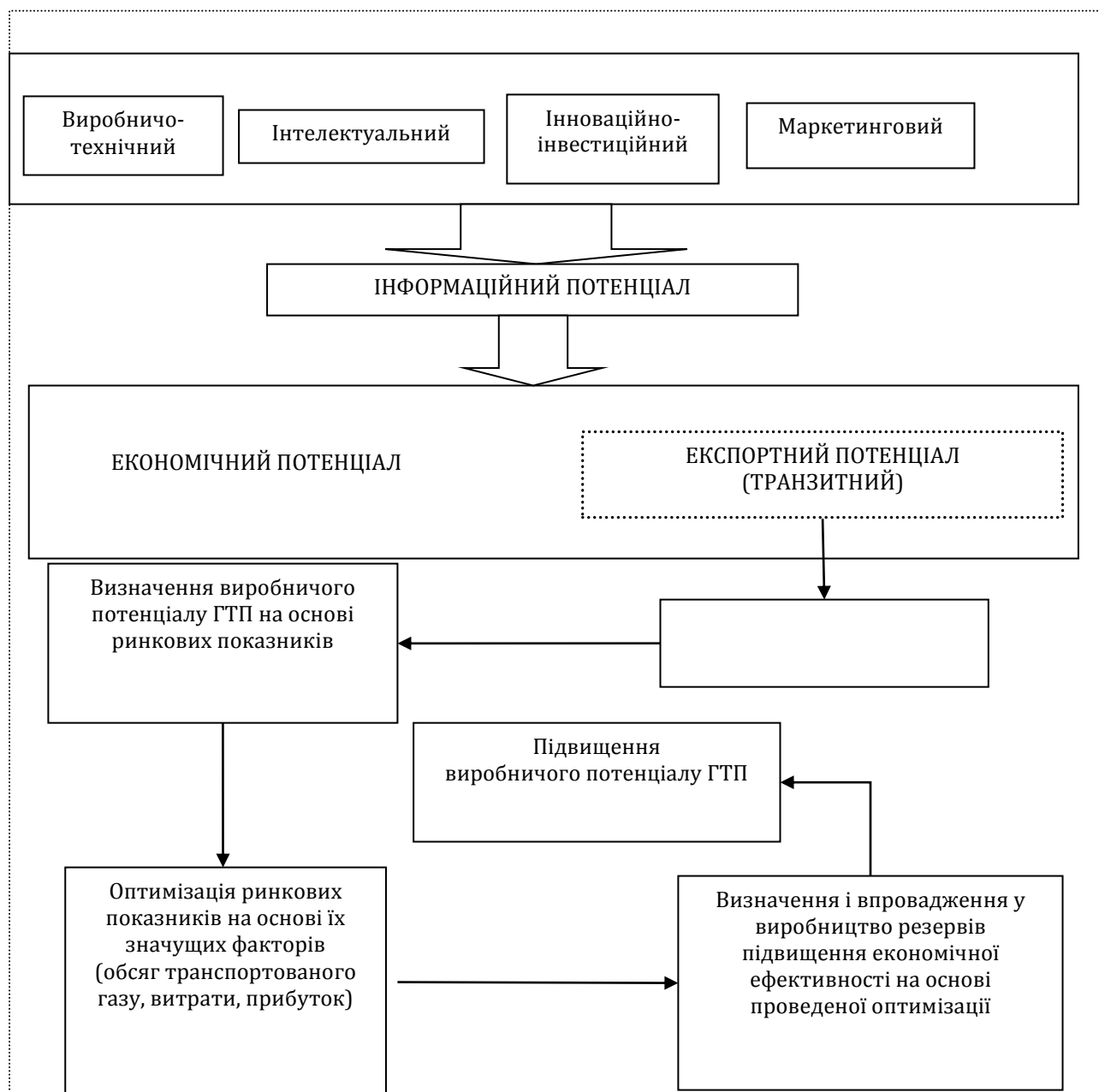
де $F(Q)$ - функція, яка визначає експортний потенціал газотранспортного підприємства, тис. м³

Π - прибуток, тис. грн.

B - витрати, тис. грн.

Газотранспортна система України має певну специфіку своєї діяльності, тому модель пошуку оптимального обсягу транспортованого газу як основного і первинного показника оцінки ефективності використання експортного потенціалу відображено на рисунку 3.

Визначенню оптимального значення обсягу транспортованого газу передують низка виробничих оптимізацій. Слід зауважити, що неефективне функціонування одного із елементів цієї системи призведе до зниження ефективності системи загалом.

Рис. 2. Модель системно-процесуального підходу до оцінки ефективності використання експортного потенціалу та визначення рівня виробничого потенціалу

Рис. 3. Принципова схема взаємозв'язку оптимізаційних процесів та інноваційно-інвестиційного розвитку на підприємствах ГТС

Оцінка ефективності використання експортного потенціалу здійснюється за наступним алгоритмом і містить оцінювання таких елементів, як:

- виробничий потенціал: технічний, технологічний;
- інноваційно-інвестиційний;
- інтелектуальний (кадровий);
- маркетинговий;
- синергетичне оцінювання експортного потенціалу газотранспортної системи на основі інтегральних оцінок економічного потенціалу підприємства.

Система оцінки експортного потенціалу – це сукупність інструментів, методів і способів визначення кількісної та якісної сторін формування експортного потенціалу. Важливість оцінки експортного потенціалу є дуже актуальною і необхідно особливо якісно його оцінювати, що полягає у побудові нової системи, яка б враховувала синергетичний ефект, тобто цю систему можна розглядати з точки зору двох підходів:

- система оцінки кожного потенціалу і на цій основі оцінка експортного потенціалу;
- інтегрована система оцінки експортного потенціалу.

За дією закону синергії в організації оцінки потенціалу промислового підприємства виникає ефект синергії, що характеризує властивості, при яких вартість потенціалу за критерієм ефективності завжди більша, ніж сума потенціалів окремих видів, і відображає економічний результат ефективного використання ресурсів промислового підприємства та його можливостей у грошовому виразі.

Теоретичне обґрунтування поняття «експортного потенціалу» газотранспортної галузі в сукупності з розробленим методичним підходом до оцінювання ефективності його використання є важливою складовою інноваційного розвитку підприємств відповідної галузі на основі синергетичної оптимізації всієї складної виробничої системи.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Сучасні умови розвитку ринкової економіки загалом та газотранспортного виробництва зокрема вимагають швидкої реакції на негативні зміни у виробничому процесі, тому слід відводити важливу роль синергетичному ефекту, тобто злагодженій дії всіх підсистем виробничої системи. Поряд із цим важливо вчасно, якісно і адекватно оцінити цю їх взаємодію і при виявленні негативних процесів швидко відреагувати на них, прийнявши адекватні управлінські рішення, що унеможливилося без якісної системи оцінювання експортним потенціалом, який за своїм складом характеризує саме синергетичність всієї виробничої системи підприємства. Тому для вдосконалення системи оцінювання експортного потенціалу необхідно створити генераційну інтегровану базу даних з метою швидкого реагування на

негативні явища у магістральному транспортуванні природного газу та здійснити економіко-математичне моделювання експортного потенціалу газотранспортних підприємств.

Список літератури

1. Гораль, Л. Т. Теорія і практика реструктуризації газотранспортної системи [Текст] : монографія / Л. Т. Гораль ; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. – 327 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 292-315.
2. Запукляк, І. Б. Управління потенціалом енергозбереження газотранспортних підприємств: монографія / І. Б. Запукляк, О. Г. Дзьоба; за ред. д.е.н., проф. А. В. Шегди. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 208 с.
3. Дудченко, М. А. Диверсифікація експортного потенціалу України // Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / М. А. Дудченко, А. С. Філіпенко, В. С. Буркін, А. С. Гальчинський та ін. – К. : Либідь, 2002. – С. 143 – 157
4. Мельник, Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс] / Т. Мельник. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/.../10_Melnuk1.
5. Піддубна, Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія / Л. І. Піддубна. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
6. Волокодавова, Е. В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика / Е.В. Волокодавова: монография. – Самара: Самарский гос. экон. Университет, 2007. – С.159.
7. Шестакова, О. А. До питання категоріального змісту та структури експортного потенціалу підприємства [Текст] / О. А. Шестакова // Економіка Розвитку. — Харків :ХНЕУ, 2013. — № 1 (65). — С. 104-109.
8. Клирик Г. В. Проблеми вдосконалення механізму управління експортною діяльністю підприємств сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс]/ Г. В. Клирик, С. В. Петрик. – Режим доступу: <http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>.
9. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика: Пер. с англ. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. —М.: БИНОМ, 1997. — С. 699.
10. Портер, М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с. ,
11. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія: у 2т.] - Т. II / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін., – К.: КНЕУ, 2006. - 592 с.
12. Пилипенко, И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / И. В. Пилипенко. –Москва-Смоленск: Ойкумена, 2005.– 496 с.
13. Пономаренко, В. С. Конкурентоспроможність як імператив функціонування та розвитку сучасних економічних систем. Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: монографія / В. С. Пономаренко, Л. І. Піддубна. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007.–264 с.

References

1. Horal, L. T. (2011). *Theory and practice of restructuring the gastransportation system*. Ivano-Frankivsk : IFNTUNG.
2. Zapukhliak, I. B. (2011). *Managing energy saving potential gastransmission companies*. Ivano-Frankivsk: IFNTUNG.
3. Dudchenko, M. A. (2002). *Diversification export potential of Ukraine*. Kiyv: Lybid.
4. Melnyk T. (2009). *The export potential of Ukraine: assessment methodology and analysis*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/.../10_Melnuk1.
5. Piddubna L. I. (2007). *The competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management*. Kharkiv: INZhEK.
6. Volokodavova E. V. (2007). *Export potential of industrial enterprises: the theory, methodology, practice*. Samara.
7. Shestakova, O. A. (2013) *On the issue of categorical content and structure of the export potential of the company*. *Development economics*, 1 (65), 104-109.
8. Klymyk, H. V. *The problems of management mechanism of export activity of enterprises Agricultural Engineering*. Retrieved from: <http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>.
9. Samuelson P., Nordkhaus V. (1997). *Economy*. Moscow: BYNOM.
10. Porter, M. (2005). *Competitive strategy: Methodology Analyzing Industries and Competitors*. Moscow : Alpyna Byznis Buks.
11. Lukianenko, D. H. (2006). *Management of international competitiveness in a globalizing economic development*. Kiyv: KNEU.
12. Pylypenko, Y. V. (2005). *The competitiveness of countries and regions in the world economy: theory, experience of small countries in Western and Northern Europe*. Moskva-Smolensk: Oikumena.

-
13. Ponomarenko, V. S. (2007). *Competitiveness imperative functioning and development of modern economies. Competitiveness: problems of science and practice: Kharkiv: INZhEK.*

Стаття надійшла до редакції 19.01.2015 р.